

ΔΟΚΙΜΙΟ

Τζορτζ Στάινερ: Ο κατάσκοπος της ψυχής του συγγραφέα

Τα κείμενα που έγραψε ο κορυφαίος στοχαστής στο «New Yorker», και εκδόθηκαν σε βιβλίο από τον Πατάκη, προσπαθούν να ρίξουν φως στις αντιφατικές πλευρές του συγγραφέα και να ενώσουν τον Μπέκετ με τον Όργουελ, τον Ραμπλαί με τον Σελίν.

Αν κάθε βιβλίο», όπως είχε πει κάποτε ο Τόμας Μαν, «που γράφεται εναντίον της ζωής συνιστά έναν πειρασμό για να ζήσουμε», τότε κάθε λογοτεχνική κριτική του Τζορτζ Στάινερ μάς γεννά την ανάγκη να διαβάσουμε. Οι κριτικές του –αλαβάστρινες, παράφορες, ανατρεπτικές, αλλά ποτέ αδιάφορες–, όπως είχαν δημοσιευτεί στο περιοδικό «New Yorker» και περιλαμβάνονται στο άρτι εκδοθέν από τις εκδόσεις Πατάκη *Περί λόγου, τέχνης και ζωής: Κείμενα στο New Yorker* (σε μετάφραση Γιώργου Λαμπράκου, στη νέα σειρά «Οξυμανδίας» την οποία επιμελείται ο Χάρης Βλαβιανός), δεν είναι παρά μια ερωτική εξομολόγηση προς τα σπουδαία αντιφατικά πνεύματα που τόλμησαν να θέσουν εαυτόν υπό αμφισβήτηση, διαχέοντας στο χαρτί ολόκληρο το είναι τους. Σελίν, Μπέκετ, Σιμόν Βέλ, είναι μερικά μόνο από τα πολυπρόσωπα συγγραφικά φαινόμενα που απασχολούν τον Στάινερ στην αντιφατικότητά τους. Κακώς, λοιπόν, τον έχουν αποκαλέσει ελιτιστή – αν κάτι τον ενοχλούσε στους μέτριους συγγραφείς είναι ότι ανέκαθεν κρατούσαν ένα μερίδιο της δύναμής τους για άλλες εκδοχές του βίου, θεωρώντας πως η ανάγνωση ή η γραφή είναι κάτι ξέχωρο από τη ζωή, ότι δεν είναι ικανές να κάψουν την ψυχή ή το δέρμα. Στον *Κληρικό της προδοσίας*, που είναι και το πιο διάσημο από τη συλλογή με τα κείμενα στο «New Yorker», είναι σα-

φής η σκιαγράφηση του προφίλ του απόλυτα ταγμένου συγγραφέα ή μελετητή που αναπολούσε ο Στάινερ μέσα από την αναπαράσταση του βίου του κορυφαίου ιστορικού τέχνης και κατασκόπου Άντονι Μπλαντ. Είναι αυτός που, μην μπορώντας να εκχωρήσει τις υψηλές γνώσεις του στους αδαείς, έφτασε να λατρεύει ακόμα και τους απολυταρχικούς ηγεμόνες της ιταλικής Αναγέννησης με την υψηλή παιδεία, για να συμπαραταχθεί στο τέλος με τους Σοβιετικούς, ενώ ένιωσε να συνομιλεί ιδανικά με τους πλατωνικούς φύλακες που αγνούσαν οποιονδήποτε δεν διακινδύνευε τα πάντα για χάρη της σοφίας. Καμία φευγαλέα οίηση της μαζικής κουλτούρας δεν ήταν ικανή να αποσπάσει τη σκέψη του από αυτό στο οποίο ήταν ταγμένος – θαρρεί κανείς πως περιγράφοντας την «υπόσταση του μελετητή», ο Στάινερ δεν αναφέρεται τόσο στον Μπλαντ όσο στον εαυτό του: «Ο απόλυτος μελετητής είναι στην πραγματικότητα ένα μάλλον αλλόκοτο ον. Γι' αυτόν ισχύει η διαπίστωση του Νίτσε ότι το να ενδιαφέρεται κανείς για κάτι, να ενδιαφέρεται απόλυτα γι' αυτό, είναι μια λιμπιντινική ώθηση πιο ισχυρή από την αγάπη ή το μίσος, πιο αυθεντική από την πίστη ή τη φιλία – ενίοτε πιο επιτακτική από την ίδια την προσωπική ζωή. Ο Αρχιμήδης δεν τρέχει να ξεφύγει από τους δολοφόνους του, ούτε καν στρέφει το κεφάλι του για να δει ότι ορμούν στον κήπο του, καθώς έχει βυθιστεί στην άλγεβρα των

κωνικών τομών. Το περίεργο είναι το εξής: η συμβατική φήμη, η υλική ή οικονομική αξία, η αισθητηριακή έλξη, η ωφελιμότητα του αντικειμένου ενός τέτοιου ενδιαφέροντος δεν παίζουν κανένα ρόλο». Ο κόσμος εκεί έξω δεν είναι «γι' αυτόν παρά ένα εμπόδιο που τον κρατάει μακριά από τη λυδία λίθο», που είναι το να μπορεί να γευτεί, με την αυσσοαλέα βεβαιότητα του παθιασμένου ρέκτη που τα δίνει όλα και με την ακόρεστη όρεξη του ανθρώπου που δεν χορταίνει ποτέ, τους καρπούς του μόχθου του. Όσο για την κατασκοπευτική ή μεταμορφωτική δεινότητα, αυτή επιβεβαιώνεται σε κάθε ικανό μελετητή που ξέρει ότι θα μπορούσε να φέρει άψογα σε πέρας οποιαδήποτε αποστολή λόγω της υψηλής ικανότητάς του να προσαρμόζεται σε διαφορετικές συνθήκες. Ακόμα, λοιπόν, και αν κάποιοι από τους πολυπρόσωπους συγγραφείς που μελετά κατά κανόνα ο Στάινερ είχαν κατηγορηθεί ως Σοβιετικοί κατάσκοποι, όπως ο Μπλαντ, ως αμετανόητοι τροτσκοιστές, όπως ο Όργουελ, ή ταυτόχρονα ως αντιδραστικοί και αναρχικοί, όπως η Σιμόν Βέλ, στην πραγματικότητα παρασύρονταν από τις ιαχές των φωνών που αντηχούσαν από ψηλά, εκεί όπου είχαν τοποθετήσει τις ιδέες τους. Κάθε λεπτομέρεια του βίου ήταν μόνο αφορμή για να πλέξει ανενόχλητα ο καθένας από αυτούς το ατελείωτο δίκτυο της γνώσης: ο Φιλίπ Αριές, επιμένει ο Στάινερ, μπορούσε να εκμεταλλευτεί από τα βιβλία μαγειρικής έως τα αρχαία του φοροεισπράκτορα στις βαρυσήμαντες μελέτες του για το πένθος ή ο Όργουελ να βασίσει το μελλοντολογικό του σχέδιο σε *pulp fiction* αναγνώσματα. Καταστρέφοντας ολονυχτίς ό,τι με κόπο έφτιαχναν κάθε μέρα οι αγαπημένοι συγγραφείς του Στάινερ δεν έκαναν τίποτε άλλο από το να τροφοδοτούν μια ακόμα καλύτερη αναλογία, μια πιο καλή μεταφορά, μια ακόμα ιδανικότερη συνθήκη. Ο «μεγάλος συγγραφέας είναι και αναρχικός και αρχιτέκτονας: τα όνειρά του υποσκάπτουν και ξαναχτίζουν το κακότεχνο, προσωρινό τοπίο της πραγματικότητας» γράφει emphaticά ο ίδιος στο κείμενο του για τον Μπόρχες. Γεμάτα αντινομίες δεν είναι όμως μόνο τα πρόσωπα αλλά και οι πόλεις, όπως η Βιέννη, που είναι η «πρωτεύουσα της εποχής της αγωνίας, το κομβικό σημείο της εβραϊκής ιδιοφυΐας, καθώς και η μητρόπολη απ' όπου θα διέρρηξε το Ολοκαύτωμα». Γενικότερα, η Αυστρία είναι το κέντρο του κοσμοπολιτισμού που καθορίζει τον «χειραφετημένο ιουδαϊσμό» του Μπένγιαμιν και του Κάφκα, ενώ ταυτόχρονα υποδαυλίζει τους εμπνευσμένους φιλιππικούς του Μπέρνχαρντ.

Κάθε μέρος αποκτά έτσι τη δική του συμβολική μετατόπιση στον ευμετάβλητο κόσμο των γραμμάτων και αν κάτι ενδιέφερε τον Στάινερ σε κάθε του προσέγγιση, ήταν να αποκτήσει η ατομική στάση χροιά καθολικότητας, να απλωθούν οι λέξεις στα πέρατα της γης, να θεμελιωθεί ένας αδιάρρηκτος κόσμος, ακόμα και αν μοιάζει να εκκινεί από τις πιο παράδοξες συμβάσεις: «Όπως ο Λιούις Κάρολ, ο Μπόρχες έφτιαξε από τα αυτιστικά όνειρα – από μια ιδιωτική κατάσταση που είναι ως έναν βαθμό εξωτική και ιδιουσυνκρασιακή – εικόνες, διακριτικά, μα σαφή μηνύματα, τα οποία αναγνώστες από όλο τον κόσμο ανακαλύπτουν, αναγνωρίζοντάς τα απόλυτα. Οι δρόμοι και οι κήποι μας, μια σαύρα στο ζεστό φως, οι βιβλιοθήκες και οι στριφογυριστές σκάλες μας αρχίζουν να μοιάζουν ακριβώς όπως τις

GEORGE STEINER
**Περί λόγου,
τέχνης και ζωής:
Κείμενα στο New
Yorker**
Μετάφραση: Γιώργος
Λαμπράκος
Εκδόσεις Πατάκη
Σελίδες: 512

Βιβλίο
ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΙΝΑ ΜΑΝΔΗΛΑΡΑ

φαντάστηκε ο Μπόρχες, παρ' ότι οι πηγές του οράματός του παραμένουν μη αναγώγιμα μοναδικές, ερμητικές ενίοτε, ακόμα και σεληνιασμένες». Δεν έχει σημασία με ποια όπλα θα καταφέρει ο δημιουργός ή ο αναγνώστης να ανοίξει δρόμους ή να οραματιστεί το άπειρο, αρκεί να το κάνει: μπορεί να χρησιμοποιήσει το χιούμορ ή το δράμα, το γκροτέσκο ή το γελοίο. Ο Στάινερ είναι ίσως ο μόνος που κατάφερε να διακρίνει το χιούμορ εκεί όπου δεν το είχε κανείς υποπτευθεί: εννοείται όχι μόνο στις παραβολές του Κάφκα ή του Μπέκετ (ο πρώτος που είδε την κοινή τους σύνδεση) αλλά ακόμα και στις μεσογειακού τύπου μπουφόνικες παρεκτροπές του Σαλβατόρε Σάττα ή στις μισανθρωπικές λεκτικές ριπές του Σελίνι: «Ο ιδιωτικός βίος και το λογοτεχνικό έργο του Σελίνι είναι εμβυτισμένα σε ένα μαύρο γέλιο με ραμπελαϊκές αντιστοιχίες. Σε τούτη την κυκλώπεια θυμηδία ενυπάρχει η διαβόητη ευθυμία ενός φοιτητή Ιατρικής στο πρώτο του πτώμα». Επομένως, ποιος μπορεί να κατηγορήσει τον Στάινερ για συντηρητισμό; Είναι αυτός που ένωσε παιχνιδιάρικα, σε ένα βλέμμα, όλα τα είδη (συγγραφή, μουσική, εικαστικά), ανακαλώντας από το ατελείωτο οπλοστάσιο των γνώσεών του ιδανικές αναλογίες και λεπτές υφές. Για παράδειγμα, στο βήμα του καθηγητή Αγγλικής Φιλολογίας και αμετανόητου αρχαιολάτρη Γκάι Ντάβενपोर्ट διέκρινε τον απέριττο, παράξενο λυρισμό της μουσικής του Ερίκ Σατί και πίσω από το Ζεν και την τέχνη της συντήρησης της μοτοσικλέ-

τας του Ρόμπερτ Πίρσινγκ τον σκανδαλιάρη περιπλανώμενο Χάμπερτ Χάμπερτ του Ναμπόκοφ (ποιος, αλήθεια, κριτικός λογοτεχνίας, εκτός από τον ίδιο, είδε, σχεδόν ενορασιακά, να καταφθάνουν ντυμένοι με δερμάτινα οι μοτοσικλετιστές του Κοκτό;). Απλώς δεν άντεχε τους συγγραφείς που μένουν εγκλωβισμένοι στο ασφυκτικά καθαρό πλαίσιο της κυριολεξίας, νιώθοντας πως οι άνθρωποί του είναι οι αντιφατικοί και οι αποσυνάγωγοι. Εξού και το ότι αποποιήθηκε με ευκολία την κυριολεκτική, κάπως γκρινιάρικη και «μουδιασμένη αποδοχή ή ενδοτική του Σιοράν», ενώ αντίθετα απέδωσε φόρο τιμής σε ένα ανοίκειο σε εκείνον πνεύμα, όπως ο Μπέρναρντ Ράσσελ, βλέποντας τη διαβρωτική του αμφιβολία να «σαρώνει την επιστήμη στην οποία είχε μεγαουργήσει, καθώς και τον κόσμο στον οποίο ένιωθε πιο οικεία». Για τον Στάινερ ύψιστο χρέος του αναγνώστη και του συγγραφέα είναι να στέκονται με τα μάτια και τα παράθυρα της καρδιάς ανοιχτά, ακόμα και στις πιο αποτρόπαιες περιπτώσεις του απονενοημένου σταλινιστή ή του υποστηρικτή των ναζί. Συμπερασματικά μιλώντας, παρ' ότι η ελληνική απόδοση των κειμένων στο «New Yorker» έδειξε να φοβάται την καταϊγιστική ροή της αφήγησης, ωστόσο αναμόχλευσε τις βασικές αρχές που κάνουν τον Στάινερ τόσο πολύτιμο, ξεχωριστό και ανυπότακτο μέχρι σήμερα και αυτά τα κείμενα να μοιάζουν κυριολεκτικά βγαλμένα από το μέλλον.